

RIJEČ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 50
Godina XXV
Novembar, 2020.
[str. 137-146]

© Monos 2020

Kratke priče (izbor)

*Fatima Bećarević**Bahrijina kuća*

Kad se rodi dijete na Balkanu najvažnije je kako će mu biti ime i da li će biti naše. Značenje imena, brojnost stanovnika sa tim imenom, da li je muško ili žensko nije toliko važno. Ali ako mladi roditelj i jednom pomisli da da djetetu ime koje pripada onim tamo, time prešutno potpisuje propusnicu za izopćenje iz grupe u kojoj živi. Možda mi i nismo neki vjernici u smislu praktikovanja religijskih odrednica, ali zato svoja imena kao zastave nosimo ponosno iznad svojih identiteta. One se vihore u bojama klanova kojima pripadamo i daju do znanja svima sa strane da li smo njihovi ili tuđi.

Kad je Zumreta rodila petog sina, nestalo je inspiracije za smišljanje imena, ispoštovala je svekra, pa oca svoga, pa pradjeda, pa djeda prije njega... čitavo porodično stablo sa muške strane rasporedila na četiri sina, da se niko ne uvrijedi. Petom sinu sama je mogla birati ime, pa joj se učini da će Bahrija biti lijepo ime. Naše je i to je najvažnije. Tako je Bahrija Hodžić ponio zastavu sa svojim imenom i nosio je čitav život. Ova priča bila bi kao i svaka druga u muslimanskim sredinama da Bahrija sa dužinom na "i" nije žensko ime.

Kad je krenuo u školu Bahrija sazna da se i Bahrija isto piše i da je to žensko ime. To ga zbuni. Djeca su mu se smijala. Dječak i djevojčica s istim imenom i prezimenom sjedoše u školsku klupu. Učitelji su se brzo navikli na dječaka i djevojčicu sa istim imenom i prezimenom, jedino su pismeni radovi bili problem. Vremenom, i tu se ukazala razlika, Bahrijina slova bila su urednija i malo u stranu pa se po tome znalo da je tu pred njima rad djevojčice, a ne dječaka.

To sa imenom bi se možda i zaboravilo da se oni ne zaljubiše i kako to biva u manjim sredinama odmah požuriše ka matičaru. Jasno je, Bahrija je bila prva žena u selu koja poslije udaje nije mijenjala dokumente. Da su imali djecu, bili bi u vječnoj dilemi da li su dobro popunili obrasce i jesu li slučajno u sve rubrike upisali isto ime. Ovako, imali su samo muku na srcu jer su sami.

RIJEČ

Tih godina na televiziji se prikazivala italijanska serija u kojoj je glavni junak imao veliku bijelu kuću, raskošno dvorište iglomazan drveni namještaj. Bahrija je želio da ima isto. Radio je kao moler i malo pomalo ulagao u kuću. Čim se ukazala prilika, otišao je u Njemačku i tamo molerisao po gradovima. Prekrečio je Bahrija pola Minhena dok nije sagradio veliku bijelu kuću. U selo je dolazio svaki put kad bi i Švabe išle na praznike i odmor. U kući bi prespavao i dogovorio sa ženom šta će dalje raditi.

Bahrija slao pare, žena kuću dograđivala i uređivala. Sve u dogovoru. Kupili su masivan drveni namještaj, velike lampe, bijele stolnjake, ispred kuće postavili betonsku ogradu i na njoj lavove. Bahrija se zanima oko cvijeća, al' joj naše kadifice nikako da budu naranđaste kao u Italiji. Namjestili kuću kao u onoj seriji pa idu od jedne do druge sobe i dive se svemu. Svako ko želi može doći u njihovu kuću da ga provedu i pokažu mu šta imaju. Oni mašu rukama, pokazuju čilime, lampe, stolove... govore da je isto tako i u Italiji iako tamo nikad nisu bili. Komšiluk pravi "zezu" i sa njima i bijelom kućom. Godine prolaze.

Pred rat, Bahrija najavio da prodaje kuću, al' nikako da je procijeni i odredi koliko vrijedi. Koliko god on da kaže, više je uložio. A i da je proda, ne zna gdje će. Istom, dođe rat.

Što je dvadeset godina mira sagradilo, četiri godine rata srušile.

U zadnjoj godini rata Bahriju i Bahriju našli mrtve u krevetu. Nikad se nije saznalo ko su počinio zločina. Kuću su im pljačkale samo komšije sa kojima su bili bliski. Niko drugi nije mogao prići. Pričalo se da su djeca u sumrak znala vidjeti nekog kako kreći kuću i bježala kud ih noge nose.

Da se povuče linija od početka gradnje Bahrijine kuće pa do danas tačno u sredini bi se ubilježio rat. Kuća je sad zaključana i izgleda isto kao i prije, samo je dvorište zaraslo i nigdje ni traga kadifici. Zjapi prazna iluzija o italijanskom domu u pola Bosne. U

unutrašnjosti nazire se nešto visoko i vitko i čini se da je svake godine sve bliže prozoru. Jedni tvrde da je stablo izraslo, drugi da im se priviđa nešto.

Priča se da je i naša filmska produkcija ojačala i da će se snimati veliki projekti. Sve se pitam, da se danas snima italijanska serija da li bi se našao neko da obriše prašinu sa lavova, namještaja, pokoje lampe i vrati život bijeloj kući. I kako bi se zvala takva serija – Bahrijina kuća ili Bahrijina kuća.

Cijena života

"Sljedeći zahvat koštati će puno manje. Uzorke smo sačuvali. Sve je zaleđeno i sigurno." Hladnim glasom, uz blagi osmijeh doktorica govori o sljedećem pokušaju umjetne oplodnje.

"Nemojte se uznemiravati zbog ovoga. Bili smo spremni na to da ne uspije uvijek", nastavlja sa objašnjenjima.

Alma gleda u njene crvene usne. Na momente joj se čini da se usta koja govore iskrivljuju i da kroz vodoravne bore oko usana karmin curi i širi se okolo. Zubi doktorice Nicić nestaju u tami, usta poprimaju izgled duplje. Iz praznine dopire samo glas. Čuju se riječi.

"Uzorci, pokušat ćemo, jeftinije, više puta, vaše dijete, uzorci, dijete, vaše, zaleđeno, dijete..."

Prije deset dana Alma je bila na tretmanu umjetne oplodnje. U njenu matericu umetnuta su dva oplodena jajašca. Očekivali su da će zahvat uspjeti, tijelo prihvatiti jajašca i da će preživjeti bar jedno.

Prva dva dana Alma je provela kao na iglama. Osjećala je nešto u tijelu. U dnu stomaka postojao je osjećaj da nešto postoji, da se odvijaju neke borbe. Slično kao za vrijeme menstrualnog ciklusa. Kao onda kad znaš da nema ništa u tebi, a nešto se ipak događa, osjećaj je prisutan i ne mora nužno da boli. Dan poslije oplodnje IVF postupkom ležala je na krevetu i osluškivala svoje tijelo. Trepe-

rilo je. Osjetila je nadutost. Da li nastaje život ili nestaju uzorci koje su doktori spojili i postavili na pravo mjesto. Kad bi stavila ruku na dno stomaka, Alma je osjetila treperenje koje ide sve do mozga, do grla, do usana...

Treći dan, osjećaj je bio drugačiji, kao da se tijelo uznemirilo više nego prije. Obuzeo ju je strah. Šta ako ne uspije? Hoće li kap u meni preživjeti? Ako uspije, mogu li biti majka kao i sve druge? Hoće li moje dijete sutra znati da je nastalo iz ljubavi i želje, ali uz određenu cijenu? Treći dan se pojavila kap krvi. Isprljala je bjelilo veša. Samo jedna kap. Pozvala je kliniku.

“To ne mora ništa da znači. Opustite se. Odmarajte.” – kazali su iz klinike.

Te večeri Alma nije spavala dobro. Java i san su se miješali. Osjetila je borbu, strah. Ujutru se probudila krvava. Osjetila je blagu bol u preponama. Četvrti dan je znala da nije uspjela. Dijete nastalo u epruveti, u inkubatoru, sačinjeno od uzoraka, nije preživjelo. Kapljica života pretvorila se u sluz i iscurila vani. Nema života. Unutra nije ostalo ništa.

Prije zakazanog pregleda, Alma je znala da zahvat nije uspio. Osjećala je tugu, bijes, razočarenje, poniženje. Osjećaji su se miješali i kao velika kugla sačinjena od različitih emocija zaglavili prolaz gdje su mogli izaći i sve olakšati. Ostali su u Almi, teški i nakamareni jedni na druge kao velika kugla sačinjena od snijega. Kako objasniti majci da ne može začeti prirodnim putem, da ni vještačka oplodnja nije uspjela. Zar će iko na Balkanu shvatiti da postoji žena koja ima sve atribute i lijepo izgleda, a nije rođena da bude majka. Ovo je zemlja u kojoj se velika važnost pridaje krvnom srodstvu, ovdje se ratovalo zbog vjere, ovdje se silovalo zbog moći, rađalo poslije nasilja i živjelo gledajući na licu djeteta oči krvnika. Kako objasniti okolini da ima žena kojima ni zahvat nije pomogao. Shvatiti da ne ide. Da nema ničega, da u njoj ničega nije ni bilo i da jedno malo srce nije ni počelo da kuca, a već ga nema.

Dok suprug popunjava papirologiju, Alma gleda kroz prozor. Zrak je suh i svjetlost iznad njih naglašava tamu koja se spušta vani. Tek je 17 h, a već je mračno. Taman da nas noć proguta i sakrije od svega. – misli Alma.

“Tek za šest mjeseci možemo pokušati ponovo. Tvoje tijelo mora da se oporavi. Treba ti snage” – objašnjava Almin suprug. Alma staje pred ogledalo. Posmatra odraz žene u njemu. To je ona. Žena kojoj su radili punkciju i obećali da će roditi, nije uspjela. Cijeli jedan svijet, satkan od nade srušio se.

Možda nisam trebala raditi kad je sve ovo počelo. Nisam se dovoljno čuvala. – kaže za sebe.

Od samog početka Alma je na poslu bila iskrena i svi su znali šta se događa. Mali tim najbližih saradnika ju je bodrio do zadnjeg trenutka. Zbog toga je i osjećala odgovornost prema njima i u slobodnim danima bila na mreži. Trudila se da doprinese na svaki način kako se njeno izostajanje sa posla ne bi osjetilo. Nakon punkcije ležala je svega nekoliko sati, a zatim se povezala sa kompjuterom iz svoje kancelarije i radila od kuće. Pripremala je dokumentaciju za brakorazvodnu parnicu para koji je imao troje djece. Nikako nisu mogli da se dogovore oko skrbništva i ona je tražila zakonsko uporište kako da to riješi što bezbolnije. Čak ni uz alimentaciju, jedan roditelj ne bi mogao snositi sve troškove za izdržavanje troje djece. Dugo je razmišljala o njima.

Parnica je bila jučer i djeca su razdvojena. Obje stranke su se odmah izjasnile o tome koga žele pored sebe pod svaku cijenu, srednja djevojčica je trebala da bira. Ostala je neraspoređena. Nju je sud dodijelio majci. Zabrinuta zbog dobiveng skrbništva, žena je otišla kući.

U ovo vrijeme sljedeće godine čekat ćemo našu djevojčicu. – šapuće Almin suprug.

Identitet

Na četvrtoj godini fakulteta najvažniji događaji su ekskurzija i diplomski. Desi se doduše i pokoja ljubav, ženidba ili udaja, nekom se zalomi ispit, nekom dijete, al sve prođe nekako i –čovjeku bude drago što je i tu stepenicu prošao.

Svako je na svoj način upakovao folklor oko diplomskog. Neko je imao veliku, javnu odbranu sa gomilom ljudi, drugi su to obavljali tajno i samo sa komisijom. Uglavnom, većina nas je završila fakultet. Svi znamo da neposredno nakon diplomiranja diploma ne mijenja ništa, predstavlja samo potvrdu da se usvojilo neko znanje. U današnjem vremenu više pažnje dobije simbolički čin diplomiranja nego većina događaja i priznanja poslije. Valjda zato što je znak zrelosti ili nečeg sličnog.

Irnela nije htjela da ima javnu odbranu, kaže zahmet joj sve oko toga organizovati. Trebalo bi majku dovesti u grad, a ona skoro nikad selo ne napušta, zatim sakupiti porodicu, obući ih sve, pa izvesti na ručak. Sve u svemu, zafrkancija. I to zafrkancija koja košta. Zato je Irnela odlučila da sve bude tajno. Napravila je plan. Odraniti će diplomski i sve dovesti pred svršen čin.

Međutim, nisu ni njeni od jučer. Babo je brzo shvatio kako će da bude, a sramota je da prva kćer diplomira, a da on ne počasti komšiluk i rodbinu. Od prve plate te jeseni kupio je janje teško svega nekoliko kilograma i namumio da ga hrani sve dok kćerka diplomu ne unese u kuću. A diploma se očekivala ubrzo. Index je već popunjen visokim ocjenama.

Te jeseni uvaženi profesor L. mentor na Irnelinom diplomskom dobio je stipendiju za istraživački rad u Poljskoj i žurno otišao na studijsko putovanje. To je zakomplikovalo stvari. Svi njegovi kandidati koji su planirali odbrane diplomskih radova te jeseni, bili su prinuđeni da ih prolongiraju. Jesen je prolazila u mirisu sočnih plodova. Profesor je pi-

sao studentima da se vraća uskoro. Sve se razvlačilo kao smola na stablu. Janje, kupljeno za proslavu diplome je raslo.

S obzirom da nije bilo posebnog tora u štali gdje bi mogli smjestiti janje, ostavili su ga pored krava da uz njih jede i provodi vrijeme. Kad bi izveli krave na livadu i janje bi išlo uz njih. Smjestilo se ono među kravama i samo što ne muče. Na ispaši, komšinicine ovce na jednu stranu, janje za kravama na drugu. Mlađi brat se brinuo oko goveda, pa zaključio da sa janjetom nešto nije u redu. Žalio se ocu navečer.

Babo, naše janje misli da je krava. U ovce ni da pogleda, neće, a za kravama šeta okolo. Samo što nije počelo da muče.

Babo se zbuni. – Ne valja to. Naše janje ne zna šta je. A profesor se ne vaća. Niko ne zna kad će taj diplomski.

Stigla i zima. I proljeće se naslućuje, a profesora nema. Janje raste i sve više postaje ovan.

Irnela u šali kaže da je janje izgubilo identitet i da ni ono ne zna šta je. Da se spasi sramote što ni janje nisu znali odgojiti kako valja, babo ga je vezao uz kuću, a naredio da krave puštaju na ispašu ispod kuće. Mislio, ako ih razdvoji janje će naučiti kako da se ponaša. A mladom ovnu smeta uže, stišće ga i ne da mu da ide gdje bi htio. Kad neko od komšija krene u dvorište, ovan trči pred njega. Otjeruje komšinice u kuću, one dižu suknje i trče uz stepenice, djeci ne da da priđu vratima, trči sa bijesom u očima i ispušta čudne zvukove. Raste ovan svaki dan sve više.

Pitam Irnelu šta ovan radi. Kaže: Ovan umislio da je cuko pa napada sve oko sebe. Agresivan postao.

Pred ljeto, profesor L. se vratio na fakultet. Znali smo da je pitanje dana kad će Irnela diplomirati, a ovan završiti na stolu.

Tako je i bilo. U junu, Irnela nas pozva na kafu, kaže –Jutros odbranila diplomski.

Pijemo kafu, smijemo se i planiramo šta ćemo dalje. Sad bi se i mi trebale promijeniti, imamo diplomu. Janjetu se bliži sudnji čas.

Sutradan su ga pojeli.

Irnela kaže da ne zna šta je jela.

Meso nekako žilavo, a ja se sve pitam: Jedem li ovna, kravu, psa ili člana porodice koji do zadnjeg dana nije znao ko je i šta je. – priča Irnela dok slaže kopije diplome, pripremljene za prve konkurse.

Igra

Jučer su ispod mog prozora dvije djevojčice poredale lutke i igraju se doktora i korone. Plava djevojčica umotava lutku u razne najlone i materijale, pokušava da je zaštiti od virusa. Djevojčica je zabrinuta i na trenutke uplašena za život svoje lutke. Ona pažljivo navlači prvi pa drugi sloj odjeće i govori drugoj djevojčici da sačeka.

Smeđa djevojčica sjedi i ne čini ništa. Njena lutka je bolesna i ona ne treba nikakvu kostimografiju. Komadićem maramice pokrila je usta svoje lutke i sad ne zna kako da je naštima. Da li uopće treba nešto da štima?

Mogu li ovdje sačekati doktora? – pita smeđa djevojčica.

Možeš. Moraš prvo dezinficirati ruke i oprati ih sapunom. Peri ih dvadeset sekundi. Najbolje da brojiš do dvadeset. Zatim sjedi i čekaj. – naređuje plava djevojčica.

Smeđa djevojčica pere ruke lutki, briše ih. Zatim sjedi mirno i čeka.

Može li me neko pregledati? – pita smeđa djevojčica u ime svoje lutke.

Plava djevojčica se dodatno uznemiri. Zatim iznosi svoj plan.

I ovaj cuko se igra sa nama. On je medicinska sestra. Sad će izaći da vidi možemo li pomoći tvojoj lutki.

Dobar dan djevojčice. Želiš li da te doktor pregleda? – govori cuko kojim upravlja plava djevojčica.

Dobar dan cuko. Naravno da želim. – odgovara smeđa djevojčica u ime svoje lutke.

Zlato moje, ti si prehladena. – odgovara cuko.

Može li me doktor pregledati? – pita smeđa djevojčica nervozno. Postepeno podiže svoju lutku.

Molim vas sačekajte. Pozvat ćemo doktora – cuko se povlači u stranu.

Smeđa djevojčica i njena lutka čekaju. U tom trenutku komšinica sa petog poziva plavu djevojčicu da uđe na ručak.

Odmah se vraćam. Čekaj me! – reče plava djevojčica i ode.

Smeđa djevojčica ostala je sama sa svojom lutkom.

Šta sad da radim? – pitala je.

Potraži drugog doktora. – doviknula sam.

Ali moja lutka je sad bolesna i treba pomoć.

Žao mi je. – zatvorila sam prozor. Bilo je vrijeme ručka i omiljene serije.

Danas sam ih vidjela ponovo.

Je li ti lutka ozdravila? – pitam radoznalo.

Nije. Umrla je. – odgovara smeđa djevojčica potišteno.

Zašto je umrla? – pitam. – Ko je to dozvolio? Da jedna lutka umre?

Pa čekala je doktora da dođe, a on nije došao. Bilo je vrijeme ručka. Čak ni cuko nije bio tu. – žali se djevojčica.

Umrla je od korone. Nismo joj mogli pomoći. – kaže plava djevojčica. – Hajde da se igramo mame i tate.

Zatvaram prozor. Vidim, i moj čitatelj čini isto.

Il' si bos il' si hadžija

Džamonja bi vjerovatno kazao da u svaikom od nas čuči želja. I onda kad se učini da imamo sve i da više nemamo gdje dalje, želja nas počese iza uha i kaže "daj mi još samo malo, još maličuk" i tako se nastavi dalje. Sve dok ima želje ima i rada i truda i ambicije i svega što ide uz to. Ponekad se velike želje smanje i postanu željice, pa ih zaboravimo, a druge opet narastu od prosječnih do najvećih i proganjaju nas danima. Čudno je to

sa željama, ali eto, da ima mjerna jedinica za želju znalo bi se koliko želimo i da li baš toliko imamo i možemo. Ovako, uvijek se podrazumijeva ono što imamo, a raste ono čega nemamo.

Da zavirimo u stan broj 10?

Profesor Jakšić sa četvrog sprata kopča dugme na rukavu košulje i sprema se da ide na posao. Maj je i već je toplo. Proljeće miriše u zraku. Profesor Jakšić zamišlja apstrakcije, boje i mirise razlivena po platnu, toplo i sočno prelijevanje ljepote. Gleda prema štafetlaju i zamišlja kako slika. Povlači rukom gore-dolje, smeđu prekriva zlatnom i zelenom, dodaje crvenu boju cvijeća i malo plave, pa pokretima naglašava muziku u glavi. On pleše, slika, pršće platno bojom, šara ga. Umjetnost slavi život – ponavlja. Na drvenu podlogu dodaje boju, razmazuje, pravi potez kistom. Da imam brk sad bih ga povukao. – čuje svoj glas u glavi.

Zašto si tako zamišljen? Je li sve u redu? – odjednom ga prekine žena. – Krenuo si na posao.

Da, da. Evo izlazim. Vidimo se kasnije. – profesor Jakšić zatvara vrata stana sa vanjske strane.

Vi ste veliki talenat. Šteta je da ne nastavite sa slikanjem. Imate smisla za apstrakciju. – naglašavali su mladom Jakšiću kad je diplomirao.

Ponosan na sebe i svoj talenat Jakšić je odlučio da živi život umjetnika. Više ga je privlačio boemski od umjetničkog dijela pa se odao izlascima i malim zadovoljstvima. Vjerovao je da je umjetnik, veliki umjetnik, pa zbog toga nije puno stvarao. Nije imao strpljenja za izložbe. Organizacija ga je smerala. Kad je shvatio da boemski život ima određene troškove, zaposlio se u osnovnoj školi i počeo predavati likovno djeci. To ga je uljuljalo u kolotečinu i ubilo ono malo ambicije što je imao.

Danas je u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine otvorena izložba Damira Kovača, značajnog savremenog umjetnika.

Njegove apstrakcije nazvane su Pokušaji. Posjetitelji su oduševljeni viđenim apstrakcijama... – javljali su na radiju. Zatim je slijedio hvalospjev u kome se govorilo o Kovačevom radu. Jakšiću su navedene vijesti izazivale mučninu.

Bolesna ambicija. – mislio je. Svima je jasno da Kovač nije toliko talentovan, koliko je uporan. Jakšić je vjerovao da Kovač na google-u pronalazi najpopularnije projekte i kopira ih. Iz tog razloga još nikad nije napravio ništa posve novo i originalno. Da se razumijemo, Jakšić nije ljubomoran na Kovača, samo ga nervira njegova stalna prisutnost u javnom i medijskom prostoru. Nerviraju ga njegove slike i činjenica da ih nema samo na tetrapaku za mlijeko. Dok tako ljut i isfrustriran razmišlja o kolegi Jakšić, stiže ka školi gdje ga čekaju učenici. Od prosječnog studenta, Kovač je napravio brend, od talentovanog umjetnika, Jakšić je postao predavač u osnovnoj školi. To su razlika i razlog koji Jakšića bole.

Da li je vremenom nestalo želje u Jakšiću ili se ona previše razbudila u Kovaču, nikad nećemo saznati.

Jakšić u ormariću ima mnogo slikarskog materijala i samo onda kad djeca izađu vani ili ih direktor usmjeri da rade nešto drugo on slika. Jakšić toliko teži perfekciji da godinama nikom nije pokazao ni jednu svoju sliku. Užasavaju ga polovične stvari, nesigurnost i nedostatak originalnosti. Zato njegovi umjetnički poduhvati ostaju zaključani u ormarićima. U galerijama širom grada Jakšića sve češće prepoznaju kao redovnog posjetitelja, a tek rijetko se neki uposlenik sjeti da je i on izlagao na nekim grupnim izložbama.

Kovač izlaže u Umjetničkoj galeriji. To je interesantno. Planirate li ići kolega? – pita profesora Jakšića nastavnica historije, srednjoječna gospođa koja redovno posjećuje sve kulturne događaje u gradu i većinom se oduševljava.

Ako ne budem imao pametnijeg posla, ne preostaje mi ništa drugo nego ići. – kaže

profesor Jakšić. – Kad nemaš za pokazati ništa novo, obnavljaš staro ili posuđuješ tuđe. Ili čitav život radiš da bi stvorio nešto originalno i svoje. I jedno i drugo traju tri dana, onoliko koliko je svakog čuda dosta. Da je meni želje koliko Kovač ima upornosti, vidjela bih šta je izložba.

Kolo sreće

Karma je kurva – kaže moj prijatelj i smije se. Karma sve pamti, upisuje u nama nepoznate bilježnice i čeka iza ugla priliku da uzvрати. Našeg druga Ahmeta dočekala, nasmijala mu se u lice i pustila ga da ode na drugi svijet. Sve se pitam da li je ikom zbog toga bilo žao?

Osamdesetih godina Hanifca Muratova zaljubila se u Ahmeta i odlučila da se uda. Nije moje da sudim da li je bilo boljih prilika, u takvom vremenu Ahmet se činio kao čovjek od koga bi moglo nešto da bude. Jest da je volio kafanu, ali nije bio jedini. I u kafani neko mora da bude. Prvih godina živjeli su u Doboru pa sišli u čaršiju. Kupili kuću i dobili djecu. Ahmet i dalje sve u kafani, samo što je sad prešao iz birtija u hotelske kafiće. Pije štok i crnu kafu. Al kako život odmiče, sve se više od kuće udaljava, od Hanifce, koja ga ljuta ostavlja, pa mu se vraća, pa sve tako. Konobar veli da je u čašu gledao kao da u njoj traži nešto.

Nije se družio sa domaćim stanovništvom. Nikad ga nisu prihvatili, niti se on na njih privikao. Zvali ga 'došlo', govorili mu da ga sreća samo jednom zadesila, onda kad je Hanifca pošla za njega. Njemu bilo krivo pa koristio svaku priliku da pokaže kako je gazda, kako ima firmu i veći je po imetku od polovine njih što ga preko flaše zadirkuju i rugaju mu se. Gorčinu je nosio i kući, kad bi ušao u velike sobe u kojima je Hanifca držala sve pod konac, osjećao se kao u tuđoj kući i draže mu bilo otići u kotlovnicu ili garažu i biti tamo. Poslije rata krenuo ga posao bolje

nego ikada prije. Kupio zemlju od komšija koji su izbjegli u drugi entitet, savnio im kuću sa temeljom pa napravio veliku poslovnu zgradu. Takvog objekta nema na daleku. Mati mu jednom reče da nema nafake tamo gdje je neko morao kuću napustiti. Nije mati, niko napustio kuću zbog mene, svejedno bi otišli. – Govorio Ahmet.

I tako ide život. Ahmet po danu radi, po noći pije. Posao mu dobro ide. Samo mu fali ono malo sreće što ne nalazi ni u firmi, ni u kući u kojoj je sve pod konac, ni u djeci – jer i oni su nekako na svoju ruku i svako vuče sebi, ni u Hanifici, koja ga stalno napušta i vraća mu se.

Uz čašu Ahmet igra karte. Nekad ga sreća služi, nekad ne. Kad ga ide, smije se kao da likuje u inat svima koji mu kažu da je bio sretan samo jednom, onda kad je Hanifca pošla za njega. Njegov osmijeh govori da je sretan, da je uspješan... može sve što želi. I još se igra, ih..

Dok pije i karta, kroz glavu mu se vrti život. U početku je ulagao malo, gubio dnevne pazare, sitan promet za ono što je imao. Poslije je ulagao više. Pred kraj mjeseca nestajalo adrenalina, a stiskale brige. Treba platiti radnike, platiti ratu kredita, reći Hanifici kako je prošao mjesec. Ta tjeskoba trajala dan dva, dok se sve ne smiri. Al čežnja da se ponovo doživi uzbuđenje, probuđeno stavljanjem na kocku imetka i svega čime se ponosi vukli ga da igra ponovo. Jednom mu konobar reče da pazi. Izgubit ćeš sve, Ahmete moj.

Pa šta onda? – Ahmet se smijao. – Eh moj prijatelju, prije 30 godina nisam imao ništa, a nije mi bilo loše. Možda meni sve ovo i ne treba.

Konobar samo odmahnu glavom.

Ahmet kocka. Već se i po mahali priča. Hanifca sve češće spava u očevoj kući, kobajagi pazi mater. Sve je odlučnija da se u zajednički dom ne vraća.

Kad je Ahmet izgubio kuću, naslijeđenu od roditelja, samo je odmahнула rukom. Spakovala dvije-tri haljine i izašla. Ahmet

bio nervozan, ali odlučan da sve vrati. Još jednom da zaigra i osjeti uzbuđenje koje mu šapće na uho da on to može i vratiti će sve. Isti konobar i dalje gleda šta se događa. Sreća rijetko pokuca na vrata, još rjeđe prenoći. Ahmet igra, znoji se. Dolazi u izgužvanim košuljama, spava u kancelariji, smrknut je. Samo kad ga kocka krene smije se široko i likuje kako mu je lijepo.

Jedno veče firma je bila ulog. Egzistencija dvadeset radnika i još toliko djece visila je o koncu. Budućnost se miješala u špil karata. Ahmet se znojio. Znao je, ako dobije, protivniku će mahnuti rukom ispred nosa i reći mu: Evo ti sve. Ne trebaju meni ni tvoje pare, ni tvoj imetak.

Ako izgubi, nije znao šta će.

Te večeri sreća je bila promjenjiva kao vrijeme u martu. Prvo ga je dobro išlo. Pa gubio, pa se vratio. U četiri ujutru izgubio je sve što je na kocku stavio. Partner u igri pruži ruku, zatim izvadi papir da ovjeri preuzimanje firme. Ahmet potpisa. Reče da će platiti konobaru ceh. I onako je sve što je trebalo već platio.

Ljudi se razidoše. Ahmet sjedi. Gleda kako sviće i sluša ezan. Gdje sad da ode? Hanifici na oči nipošto, već je razglasila svima da mu više nije žena, roditeljske kuće nema, u firmi ga čekaju, ali tamo će doći neko drugi, a i kako da radnicima izađe pred oči i kaže im da je na kocki izgubio i njih i imetak. Sjetio se da iza očeve kuće ima orah i da je tamo lijepo odmoriti.

Tamo su ga i našli. Sam sebi presudio. Otišao na drugi svijet onakav kakav je i došao, musav, gladan i iscrpljen, bez igdje ičega. Kad je konobar pokucao, Hanifici na vrata da naplati zadnji ceh, Ahmet je već bio na putu za bolji svijet. Žena platila dug, sva sreća pa je osamdesetih baš ona za njega posla.

Lift

U iznajmljenom stanu studenta D. pokvarila se već mašina. Prošle sedmice o tome je obavjestio gazdaricu koja je brzo poslala kućnog majstora da riješi slučaj. U utorak je pred vratima studenta D. stajao sredovječni majstor u plavom kombinezonu. Predstavio se kao Ramiz i ušao u stan. Znao je gdje je kupatilo i koja je mašina u kvaru.

Bio sam već ovdje. Popravljao sam ovu već mašinu. – komentariše Ramiz dok prilazi već mašini i izvlači je na sredinu kupatila. Toplo je, kupatilo je malo i zagušljivo i polako ga ispunjava miris znoja i alkohola. Očito je majstor malo popio prije posjete.

Na ovim mašinama prvo ode remen. Njega smo već mijenjali. Popravio sam na stotine ovakvih. – kaže Ramiz uspostavljajući autoritet. Okreće mašinu, zaviruje, lupka, pipka.

Majstore, može li se popraviti? – pita D., tek da uspostavi komunikaciju.

Sve se može popraviti. Sve. – mrmlja Ramiz. – Al' se ovo više ne isplati popravljati. De nazovi gazdaricu.

D. poziva gazdaricu i glasom sekretarice najavljuje Ramizovo uključanje u razgovor. Ramiz detaljno objašnjava o čemu se radi. Sa samopouzdanjem hirurga opisuje dijelove i konstatuje da je isplativije kupiti novu već mašinu nego ovu popravljati. Ramiz vraća telefon studentu. D. nastavlja razgovor.

Molim te da izneseš već mašinu pored kontejnera. Neko će je odvući do sutra. Kupit ćemo novu. Ovoj nema spasa. I plati Ramizu što je izašao na teren. Mi ćemo poravnati račune krajem mjeseca. – gazdarica daje uputstva.

Studenta hvata nervoza. Ne zna koliko bi Ramiz mogao da naplati. Ovdje su majstori skupi. Ako Ramiz uzme sav njegov džeparac, kako će preživjeti sedmicu? Prekida vezu.

Ramizova usluga košta skoro onoliko koliko iznosi džeparac studenta. Ostatak će mu 10

KM do kraja sedmice. Nova era makarona počinje od sutra. Ramiz se pakuje da ide.

Majstore, de ti meni pomози iznijeti mašinu do lifta. – pita D.

Ramiz nevoljko pristaje. – Ja sam majstor, nisam nosač. Ali hajde, dobar si ti momak. Pomoći ću ti, pa me preporuči kad bude nekom trebalo popraviti mašinu.

Student D. i majstor Ramiz izguraju mašinu na hodnik, pa do ulaznih vrata. Udruženim snagama je podižu i iznose na hodnik zgrade. Veš mašina, student D. i majstor Ramiz stoje na devetom spratu zgrade, preko puta njih nalaze se dva lifta. Teretni i putnički. Oko njih ulazna vrata od šest stanova. Tišina je. Ne čuje se ni jedan lift.

Pritisni ponovo. – naređuje Ramiz.

D. pozove lift i čeka. Samo putnički dolazi.

Šta ti ono studiraš? – pita Ramiz.

Medicinu. – odgovara D.

Znači ako me ušćakne u leđima od nošenja ove mašine da te tražim? – našali se Ramiz.

Može majstore, al tek za koju godinu, dok završim.

Ih, dok ti završiš fakultet pa se zaposliš mogu ja umrijet. Slaba mi nafaka uz tebe. Nego, da mi tebe i mašinu spustimo. Ja ću poslije vas teretnim ako dođe. Sigurno neko nešto istovara, a to može potrajati. – predlaže Ramiz.

Šta fali da sačekamo teretni lift. Da neće biti preteško za putnički. – dvoumi se D.

Neće bolan. Većina zgrada ima samo taj mali lift, pa se sve preveze. I ljudi i stvari idu gore-dolje. A nisi ni ti krupan ni težak. Ja bih možda i zaglavio. – Ramiz odmjeri studenta pa počne da gura veš mašinu prema liftu.

U lift stanu student D. i veš mašina. Nema mjesta ni za koga više. Sve uklopilo. D. pritišće dugme sa oznakom P. Lift se zatvara i pokreće. Brzinom puža lift silazi. D. proviruje ispod svoje ruke da vidi na kojem se spratu nalazi. Hvata ga panika. Sporo se kreću. Lift staje. Kroz staklo na ulaznim vratima vidi se ploča koja dijeli treći i četvrti sprat.

Pravo na slobodu

Razvod braka je jedna od najvećih trauma u životu onih koji se razvode, ali i njihovih porodica i komšiluka, dakako. Komšije uvijek znaju bolje od direktnih učesnika koje su probleme imali supružnici i redovno koriste priliku da na svom životnom iskustvu ukažu na to da se sve može prevazići. Šta sam ja sve trpila da ostanem u braku–ključna je rečenica svake iskusne komšinice. Iz toga slijedi definicija: brak je trpljenje svega i svačega i uvijek je teže onima koji su u braku duže. Iz tog razloga punoljetne kćerke blagosivljaju da se što prije udaju. Jer zašto bi tim mladim ženama bilo bolje nego njima, kuhinja i kecelja svejedno čekaju, krpe i sredstva za čišćenje, kese sa hedijama za rodbinu, stablo veza koje se održavaju samo zato što je red i mnogo životnog iskustva.

U našu mahalul komšinica Esma dolazila je da posjeti sina i unuke i po potrebi na žalosti i radosti. Ta vitalna starica pripovijedala je o tome kako se ponosi činjenicom da je sama odgojila sina i da danas ima dobre unuke. Kad se sin oženio, ona se udala i odselila u drugi grad.

Jednog jutra nazvala je sina da dođe po nju. Najavila je posjetu. Kad je stigao po majku, Mirza nije mogao da ne primjeti veću torbu koju je nosila. Opet će običi svu rodbinu, mislio je. Besmisleno nosanje nepotrebnih stvari iz kuće u kuću više košta žene koje “znaju za red” nego bilo koja terapija za liječenje.

Oko podne, uz kafu, pred Mirzom, snahom i djecom Esma objavi da je došla. I to ne došla u posjetu, nego da živi sa njima. U osamdeset trećoj godini života Esma je odlučila da joj više nije potreban muž i da želi da u miru i slobodi proživi ono malo godina što joj je ostalo. Mirza se zaledio. Majka da mu se razvede u tim godinama. Nije znao šta da kaže. Esma objasni da se ona i djed nisu posvađali i da se razilaze u dobrim odnosima.

Jednostavno, ona ne želi više živjeti sa njim u istoj kući, ne sviđa joj se komšiluk, ne želi da svaki dan kuha, umorna je od peglanja, čišćenja, pranja. Sad joj samo treba mir i jedna soba. Neće im smetati, obeća.

Novost je jačinom zemljotresa protresla Mirzin život, poremetila uspostavljenu ravnotežu i pred cijelu porodicu stavila novi izazov. Živjeti sa nanom i istoj kući.

Sljedećeg jutra Mirza se zaputi djeđu. Nije znao šta da očekuje kad se sretnu. Pitao se, da li mu je Esma rekla da se više neće vraćati. Nadao se da ih može izmiriti i majku vratiti u kuću gdje je provela zadnjih trideset godina.

Djed ga dočeka sa osmijehom. Skuha kafu, posluži nešto slatko što se našlo u kući i započne razgovor. Njemu ne smeta što je Esma otišla. Prevalio je osamdeset petu. Treba mu mir i tišina, a Esma priča za troje ljudi. Nisu se posvađali. Neka ona odnese iz kuće šta želi. Ako neće, neka se ne vraća. Njemu je svejedno. I o njemu se djeca brinu.

Već je sve odlučeno. Čeka se još samo sud komšiluka. Esma je tu i uskoro će svima biti jasno da nigdje ne ide. Ono što Esma nije računala kad je spakovala stvari i krenula u rodno mjesto u potrazi za nekadašnjim društvom i navikama sad se pokazalo u punoj mjeri. Komšiluk koji je Esma ostavila i obilazila skoro je nestao, a u novim kućama živjele su nove porodice. Smetnula je s uma da je zadnjih godina uglavnom na dženaze i žalosti dolazila i da je njenih vršnjaka malo među živima. Vrijeme u kome su žene svaki dan na podne pile kafu i išle iz jedne kuće u drugu iščezlo je. Međutim, Esma je uredno obilazila komšinice. Imala je potrebu da okolini objasni svoj dolazak i opravda ono malo raha-

tluka što ga je napokon imala. Skoro sve žene u mahali su radile, pa je posjete obavljala većinom u poslijepodnevni satima. Nosila je kese po poznatom metodu Levi Strossa iako nije znala ništa o antropologiji. Poslije prvog kruga i njoj su posjetu došle neke komšinice, ali nakratko i usput. Snaha ih je uredno dočekala, naglašavajući da je i ona zauzeta žena i da nema puno vremena da sjedi i druži se sa njima. Nove komšinice su također zauzete, one rade, a osim kuće i porodice imaju i prijateljice sa kojima se druže i izlaze, vikendima često putuju i svakodnevno žongliraju sa obavezama. One doduše ne znaju šta ima u kojoj komšijskoj kući, ali nije im ni važno. Zato su i Esmine dolazak prihvatile lijepo i bez osuđivanja. Svima je bilo dovoljno to što se brinu o sebi, nikom nije bilo do Esme.

Početkom mjeseca Esma se dotjerala, ofarbala kosu u crno, stavila tri niske bisera, obukla crnu haljinu koja prati liniju tijela i zaputila se u grad. Komšije su gledale dražesnu staricu kako uređena i vitka korača prema centru. U njenom hodu kao da se gubilo sve što je poživjela u zadnjih trideset godina, a na njihovo mjesto upisivala se nova snaga. Iz Esme je zračilo samopouzdanje i radost. Prvi put u životu nije imala odgovornost da brine o tome je li neko jeo, nije brinula o tome da li je kuća čista, ima li dovoljno brašna i ulja. Podigla je penziju, čitavih 300 maraka i ponosno sjela pred gradsku slastičarnu. Prvi put u životu Esma je sama popila kafu na javnom mjestu i udahnula slobodu. Posmatrala je žene koje prolaze ulicom tegleći kese pune namirnica, razumjela je njihovu žurbu i nervozu. Oko nje je bilo više hrabrih žena nego u svim knjigama svijeta. I bilo je lijepo.